

Uluslararası Sosyal Araştırmalar Dergisi

The Journal of International Social Research

Cilt: 8 Sayı: 36 Volume: 8 Issue: 36

Şubat 2015 February 2015

www.sosyalarastirmalar.com Issn: 1307-9581

GÜNÜMÜZDE DİNDARLIK VE TOPLUMSAL CİNSİYET ROLÜ ALGILARI ÜSTÜNE BİR ARAŞTIRMA*

A RESEARCH ABOUT SOCIAL GENDER ROLES AND RELIGIOSITY PERCEPTIONS IN SOCIETY

F. Şule KAYA *

Veysel UYSAL **

Öz

Bu ara t,rmada Öznel-Güdüsel Dindarl,k alg,lar,yla toplumsal cinsiyet alg,s, aras,ndaki ili ki incelenmi tir Ayr,ca ki ilerini; benlik sayg,s., boyun e ici davran, düzeyleri ve bu durumun dindarl,k ve toplumsal cinsiyet alg,s, aras,ndaki ili ki ara t,r.lm, t,r. Ayn, zamanda, bu de i i kenler ile cinsiyet, medeni durum, sosyal çevre, tahsil düzeyi, gelir düzeyine ve öznel dindarl,k alg,s, gibi faktörler aras,ndaki ili ki de incelenecektir.

Cinsiyet faktörü kat,l,mc,lar,n öznel dindarl,k ve güdüsel dindarl,k, benlik sayg,s, ve boyun e ici davran, biçimlerinde bir farklılık meydana getirmi tir. Bulgular, bayanlar,n erkeklere nazaran güdüsel dindarl, ,n alt boyutlar,nda daha çok güdülendiklerini; ancak öznel dindarl,k alg,s, bak,m,ndan kendilerini daha az dindar olarak de erlendirme e ilimi sergilediklerini ortaya koymu tur.

Anahtar Kelimeler: Öznel Dindarl,k Alg,s,, Güdüsel Dindarl,k, Toplumsal Cinsiyet Rolü, Benlik Sayg,s., Boyun E ici Davran, .

Abstract

In this study the relationship between subjective- motivational religiosity, self-esteem, submissive behaviours and social gender role attitude is examined. In addition to these variables, sexuality, marital status, education level, income level, social environment, subjective religiosity has been searched.

After all these researches, the results show us that sexuality makes a difference in subjective- motivational religiosity, self-esteem, submissive behaviours by participants. The statements are, female participants have a higher level than the male participants in motivational religiosity. On the other hand they are less religious in subjective religiosity.

Keywords: Subjective Religiosity, Motivational Religiosity, Gender Attitude, Self-esteem, Submissive Behaviours.

I. GİRİŞ

Toplum tarafından benimsenmiş olan dini ve ahlaki değerler, o toplumun kültürünü oluşturur. Bireyler bunu toplumda hazır olarak bulur ve sosyalleşme süreci içerisinde kendisine mal eder, kendinden sonraki kuşaklara da bu değerleri kültürel bir miras olarak bırakırlar (Uysal, 2006: 110). Toplumsal cinsiyet algısının toplumun tüm değerlerinden etkilendiği açıktır. İnsanlık tarihi kadar eski olan dini değerlerin etkisi birçok çalışmada ifade edilmiştir. (Lundberg, 1970: 151; Gürhan, 2010; Palmer, 1997)

Sosyal öğrenme kuramı; gözleme dayalı öğrenme olarak da tanımlanır. Birey, sosyal çevresinde yer alan davranışları gözlemleyerek öğrenir. Çocuklar için ebeveynleri, arkadaşları, öğretmenleri ve kitle iletişim araçları model oluşturmaktadır. Çocuk bu modeller aracılığıyla gözlemlediği davranışı öğrenir ve pekiştirmeler aracılığıyla öğrendiği davranışı içselleştirir (Yıldız, 2007: 117). Cinsiyet kalıp yargıları, kadınlardan ve erkeklerden beklediği bazı davranışlar ve özelliklerdir. Cinsiyet kalıp yargıları hem kadınların hem de erkeklerin

* Yrd. Doç. Dr., İstanbul Bilim Üniversitesi, Fen Edebiyat Fakültesi, Psikoloji Bölümü Öğretim Üyesi.

** Prof. Dr., Marmara Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi, Din Psikolojisi Anabilim Dalı Öğretim Üyesi.

davranışlarını sınırlandırır; bu gereklere uyulmaması genellikle olumsuz algılanır (Dökmen, 2004: 107). Aynı şekilde benlik algısı ve boyun eğici davranış da aileden, eğitim kurumlarından, arkadaşlardan kısaca çevresel faktörlerden etkilenir ve şekillenir. (Özkan ve Özen, 2008) İnsanların sosyalleşmesi çok karmaşık bir süreçtir ve sosyalleşmenin uzun vadede amacı, çocuğu toplumun etkin bir üyesi haline getirmektir. Sosyalleşme süreci içinde her gün karşılaştığı sayısız olayların ve kişilerin, içinde bulunduğu sosyo-ekonomik ve kültürel koşulların, gelenek, töre ve yasaların, fiziksel çevrenin ve sayılmakla bitmeyen daha pek çok etkenin etkisinde olan insan, bu etkenlerin karmaşık etkileşimi sonucunda bir birey olarak belirir (Kağıtçıbaşı, 1999; Kağıtçıbaşı, 2000).

Cinsiyet kadın ve erkek olarak ikili bir sınıflandırmaya karşılık gelmektedir. Bebekler doğduğunda sahip oldukları cinsel organa bakılarak ya kadın ya da erkek cinsiyet grubuna dâhil edilerek kimliklendirilmektedir. Ancak buna karşı duranlar beş ayrı cinsiyetten söz edilebileceğini vurgulamaktadırlar. Kadın ve erkeğin yanı sıra biyolojik olarak hem kadın hem erkek olanlar, baskın olarak kadın olan ama erkek özellikleri de taşıyanlar, baskın olarak erkek olan ama kadın özellikleri de taşıyanlar (Dökmen, 2006: 6).

Toplumsal cinsiyet bir nesne olmaktan çok bir süreçtir (Connell, 1998: 190-191). Bununla beraber toplumsal cinsiyet kavramı kadını görmezden gelme eğilimine veya onu ikinci sınıf konuma sokan zihniyete dikkat çekmek adına ortaya çıkmıştır. İnsan Hakları Evrensel Bildirgesine (1948) göre, "herkes ırk, renk, cinsiyet, dil, din, siyasal ya da başka türden kanaat, ulusal ya da toplumsal köken, mülkiyet, doğuş veya başka türden statü gibi herhangi bir ayırım gözetilmeksizin, bildirmede belirtilen bütün hak ve özgürlüklere sahiptir." Aslında daha da temeline ve özüne bakacak olursak insanoğlunun doğuştan sahip olduğu, bir başka ifade ile seçme şansının olmadığı özelliklerinden dolayı olumsuz, ayrımcı tavra maruz kalmasının haksızlık olacağı anlayışına dikkat çekmektedir (Bora, 2011: 1). Aynı şekilde zenci, roman, alevi, yaşlı, çocuk, fiziksel özellik olarak kısa veya uzun boylu olmaktan ötürü gördüğü muameleden dolayı uğranılan haksız muamelelere dikkat çekmektedir (İ.H.E.B, 1948, Madde 14 Ayrımcılık yasağı).

Toplumsal cinsiyet eşitliği meselesi, ne erkeklere karşı kadınlar tartışması, ne de tüm kadınlar ve tüm erkekler arasında bir çatışmadır. Bu tartışma eşitliğe inanan ve eşitlik isteyenler ile erkek egemenliğini sürdürmek isteyenler arasındadır. Erkeklik, erkek iktidarı, erkek cinselliği, erkek bilgi sistemleri ve toplumsal ilişkilerin eril düzenlenmesi ilk kez eleştirel bir sorgulama için toplumsal cinsiyet tartışmaları içerisinde masaya yatırılmaktadır. Sorgulayanlar ise hem erkekler, hem de kadınlardır (Bhasin, 2003: 66). Bütün insanları etkileyen cinsiyet algısını nelerin etkilediği (sosyolojik, biyolojik, kitle iletişim araçları, eğitim, siyaset vs.) merak konusu olmuş ve birçok disiplin açısından incelenmiştir (Ökten, 2009; Üşür, 1991; Ersoy, 2009; Cirhinlioğlu ve Ok, 2011; Güzel, 2014). Simone de Beauvoir, çalışmaları sırasında cinsler arasındaki ayrımın doğal değil, kültürel koşullardan kaynaklandığını "kadın olarak dünyaya gelmez, kadın olunur" sözleriyle vurgulamıştır. Beauvoir'ın feminist kurama katkısı, kadının durumunu açıklarken varoluşçu vizyonu kullanmasıdır (Donovan, 1997: 223-228).

Yüksek *benlik* saygısına sahip kişiler düşük benlik saygısına sahip kişilere göre psikolojik olarak iyi hissetme, özgüveni yüksek olma, insanları sosyal kurallara sıkı sıkıya bağlı kalmaktan muaf tutma, kendini pozitif bir şekilde ifade etme, olumlu ve sosyal bir şekilde davranma, antisosyal davranmama eğiliminde olmaktadır (Leary ve MacDonald, 2003). *Benlik saygısı* kendimizi nasıl hissettiğimiz, ne kadar sevdiğimiz ve kendimize olan güvenin miktarıdır. Benlik saygısı kendi değerini ve önemini bilmek, kendine ve başkalarına karşı sorumluluk bilinciyle hareket etmektir (Podesta, 2011).

Boyun eğici davranış; başkalarını kırmamaya, incitmemeye özen gösteren herkesi memnun etmeye çalışan, iyiliksever olmaya eğilimli olan aşırı verici, hayır diyemeyen, evet demeye eğilimli, hoşlanmadığı durumları ifade etmekte zorlanan, öfkesini göstermekte zorluk çeken, sürekli onaylanma gereksinimi duyan, düşüncelerini ve haklarını savunmayan ve benzeri davranışlarla gözlenebilen kişilik özellikleri olarak karşımıza çıkmaktadır (Gilbert,1994). Boyun eğici davranış özelliklerinin oluşmasında, kalıtım azdır. Daha çok çevresel faktörler

belirleyicidirler (Cattell,1989).Yapılan araştırmalarda dini tutumlar ile benlik saygısı ve boyun eğici davranış arasında ilişki olduğu ifade edilmiştir.(Korkmaz, 2012; Özkan&Özen 2008; Yapıcı, 2012; Koç, 2009; Vogel, 2002; Kımtır, 2008).

Güngör (1998) de cinsiyete alt kültür grubu olarak bakmakta, kadın ve erkek değerlerinin farklılaşmasında psikolojik farkların etkisini kabul etmekle birlikte, esas farkları yaratan hususun, toplumsal ve kültürel faktörler olduğunu belirtmektedir (Güngör, 1998: 82). Cinsler arasındaki tavır farklılıkları, bir bakıma toplum olarak onlardan nelerin beklendiğini gösterir. Örneğin bazı erkekler çocuk sevmeyebilir ama bazı istisnalar hariç çocuk istemeyen bir kadın tasavvur edilemez. Bizim ve diğer toplumlarda güzel sanatların kadına daha çok yakıştığı söylenir, mesela eczacılık kadınlara uygun bir meslektir de dişçilik o kadar değildir. Erkeklerin çapkınlığı ve sadakatsizlikleri “kaçamak”, “elinin kiri” olarak tabir edilirken ve hatta sevimli gösterilirken, kadınlarda bu en büyük günah olarak kabul edilir. Yine çocuğunu terk eden anne kültürel rol beklentilerine karşı çıktığı için suçludur. Annelik rolünün esas vazifesini ve değerlerini yerine getirmede başarılı olmadığı için toplum tarafından kınanır. Diğer taraftan çocuğunu seven, koruyan, besleyen, disipline eden ve bu noktadaki değerleri taşıyan anne ise annelik rolünü sosyal olarak onaylanan bir tarzda oynamaktadır (Fichter, 1991: 97). Cinsiyet ile ilgili davranışlar karşısında gösterilen toplumsal tepki ve onaylamalar, kadının ve erkeğin yapması gerekli olan davranış kalıplarının ve normlarının oluşmasını imkân sağlamaktadır.

Sosyologlar genellikle cinsiyet eşişsizliğini gücün, maddi refah ve prestijin dağılımu aısından kadınlar ve erkekler arasındaki hiyerarşik asimetriler olarak tanımlanmaktadır (Boyd, 1998: 189). Cinsiyet eşişsizliği; güç, prestij ve mülkiyet dağılımu bireysel meziyetlere değil, cinsiyet esasına dayandırıldığında ortaya çıkmakta (Parrillo, 2002: 180) ve bir cinsin diğer cins üzerinde baskın ya da diğerine göre üstün olduğu inancına dayanan bir ideoloji olan seksizm aracılığıyla açıklanmaktadır (Sullivan, 2003: 224-225).

Dindarlık genel olarak “bireysellik” ile çerçevelenir. Bu bağlamda dindarlık, ‘dinin insan hayatına nüfuz derecesi’ şeklinde de tanımlanabilir. Genel olarak, bir kimsenin dindar olduğunun vurgulanması, onun dini içselleştirdiği; dinî emir, tavsiye ve yasaklara bireysel düzlemde uyduğu; dini, gündelik hayatında toplumsal denetleyici olarak kabul ettiği ve kendi yaşayışının bir göstergesi haline getirdiği anlamına gelir (Tekin, 2004: 53; Subaşı, 2004: 43; Kurt, 2009: 1-26; Arslantürk, 2004: 239).

Dindarlığı din kavramından bağımsız bir biçimde tanımlamak mümkün görünmemektedir. Genel anlamda kabul edilebilecek tek ve kapsayıcı bir din tanımı yoktur. Dolayısıyla, tek ve kapsayıcı bir dindarlık tanımı da söz konusu değildir. Çünkü farklı din tanımları farklı dindarlık tanımlarını da beraberinde getirmektedir. Bu nedenle, din psikolojisi literatüründe de dindarlığın tanımından çok onun tezahür ettiği inanç, ibadet ve bilgi alanlarındaki yansımalarına bakılarak dindarlığı değerlendirmek ve anlamak için çalışılmaktadır. Kısaca sosyolojik ve psikolojik aından her din, kendi içindeki inanç ve ibadet yapısına göre farklı dindarlık biçimleri oluşturmaktadır (Yılmaz, 2002: 62-63). Yapılan araştırmada ölçmeyi hedeflediğimiz dindarlık bağlamında sorgulanan tutum ve davranışlar *güdüsel dindarlık* olarak nitelendirilecektir. Bu anlamda burada *güdüsel dindarlık* kavramı, Güdüsel Dindarlık Ölçeği ile ölçülen dini tutum ve davranışlara ilişkin tercihler bütünüünü ifade etmektedir.

Buradan hareketle toplumun önemli öğesi olan din olgusunun toplumsal cinsiyet algısını nasıl etkilediği araştırma konumuzu oluşturmaktadır. Çalışmamızda dinin toplumsal cinsiyet algısına etkisi araştırılacaktır. Ayrıca birçok çalışmada aralarında negatif ilişkinin olduğu *benlik algısı* ve *boyun eğici* davranışın *toplumsal cinsiyet algısı* ve *dini tutumlar* arasındaki ilişkiler de incelenecektir.

1.1. Araştırmanın Konusu, Amacı ve Önemi

Bu çalışmada toplumsal cinsiyet rolleri ve dindarlık eğilimleri arasındaki ilişki konu edinilmektedir. Araştırmanın problemleri ve hipotezleri çerçevesinde sürdürülen çalışmada ayrıca demografik değişkenlerin toplumsal cinsiyet rolleri ve dindarlık eğilimleri üzerindeki etkisi de ele alınacaktır.

Bu bağlamda katılımcıların dini tutum ve davranışlarının, onların toplumsal cinsiyet rolü tutumları, benlik saygısı ve boyun eğici davranış düzeyleri üzerindeki etkisini belirlemeye yönelik yapılan geniş kapsamlı bir çalışmadır.

Bu çalışmada öncelikle "dindarlık modern toplumsal cinsiyet rolü tutumlarını etkilemez" önyargısı test edilecek ve daha sonra öznel ve güdüsel dindarlık tarzları açısından sosyal cinsiyet algılamasındaki farklılıklar ortaya konacaktır. Bunun yanında katılımcıların demografik özelliklerinin dini yönelim ve toplumsal cinsiyet rolü tutumları/algılamaları üzerinde bir farklılık yaratıp yaratmadığı araştırılacaktır.

Dindarlık ve sosyal cinsiyet algıları üzerinde etkili olan faktörleri belirlemek, değişkenler arasındaki ilişki ve etkileşimi yansıtan ilişkiler ağını ortaya koymak da hedeflenmektedir.

Günümüz Türkiye'sinde yaşanan hızlı bir kültürel ve toplumsal değişim söz konusudur. Bu bağlamda çalışmanın amacı ve önemi, dindarlık ve toplumsal cinsiyet anlayışı arasındaki ilişki ve etkileşimi irdelemesidir.

Bu çalışmada aşağıdaki sorulara cevap aranmıştır.

1. Katılımcıların öznel ve güdüsel dindarlık düzeyleri, toplumsal cinsiyet rolü tutumları/algılarına göre *dağılımları* nasıldır?

2. Araştırmanın bağımsız değişkenleri olarak kabul edilen "*cinsiyet, medeni durum, yerleşim birimi/yaşanan geniş sosyal çevre*" değişkenlerindeki farklılaşma:

a) Katılımcıların dini tutum ve davranışları (*öznel dindarlık algısı ve güdüsel dindarlık eğilimleri*) üzerinde manidar bir etki yapıyor mu?

b) Katılımcıların toplumsal cinsiyet rolü tutumları bakımından *manidar farklar* doğurmakta mıdır?

3. Katılımcıların toplumsal cinsiyet rolü tutumları/algıları *ve* dini yönelimleri/dindarlık eğilimi,

a) *öznel dindarlık algısı,*

b) *eğitim düzeyi ve*

c) *algılanan gelir durumu açısından farklılaşmakta mıdır?*

4. Güdüsel dini yönelim ile toplumsal cinsiyet rolü tutumları/algılamaları, benlik saygısı ve boyun eğici davranış arasında manidar bir ilişki var mıdır? Dindarlık değişkenlerinin etkisi nasıl ve ne yöndedir?

I.2. Araştırmanın Hipotezleri

Bu araştırmada günümüzde dindarlık eğilimi, toplumsal cinsiyet algısı, boyun eğici davranış ve benlik saygısı düzeyinin belirlenmesi ve değişkenler arasındaki ilişkileri incelemeyi amaçlanmıştır. Bu genel amaç ve bir önceki alt başlıkta s,ralanan ara t,rma sorular,ndan hareketle belirlenen ara t,rma hipotezleri şu şekilde ifade edilmiştir.

✓Katılımcılar öznel-güdüsel dindarlık algıları göre farklı toplumsal cinsiyet rolü tutumu/algısı göstermezler.

✓Katılımcıların dini eğilimlerine göre benlik saygısı ve boyun eğici davranışlarında farklılıklar vardır.

✓Katılımcıların eğitim durumlarına göre toplumsal cinsiyet rolü algıları ve dini eğilimlerinde farklılıklar vardır.

✓Katılımcıların *yaşlarına* göre dindarlık düzeyleri ve toplumsal cinsiyet rolü algılama biçimlerinde farklılıklar vardır.

✓Katılımcıların *hayatlarını geçirdikleri geniş sosyal çevreye/yerleşim yeri türüne, cinsiyete, medeni duruma* göre *dindarlık düzeyleri ve toplumsal cinsiyet rolü algılarında* farklılıklar vardır.

✓Dindarlık değişkenleri ile toplumsal cinsiyet rolleri arasında negatif/ters yönde ve anlamlı düzeyde ilişki vardır.

✓Dindarlık eğilimleri ile *boyun eğici davranış* pozitif/olumlu yönde ve anlamlı düzeyde ilişki vardır. Diğer bir anlatımla dindarlık düzeyini/eğilimini yansıtan puanlar yükseldikçe, boyun eğici davranış eğilimi de artar.

✓Öznel dindarlık algısı ve güdüsel dindarlık değişkenleri katılımcıların *benlik saygısı ve boyun eğici davranış olumlu* yönde etkiler.

✓Katılımcıların *öznel - güdüsel dindarlık düzeyleri ile toplumsal cinsiyet rolü tutumları* arasında negatif ilişki vardır. Buna göre, katılımcıların *öznel dindarlık ve Güdüsel dindarlık düzeyi* yükseldikçe, toplumsal cinsiyet rolü tutumlarını benimseme düzeyleri azalacaktır.

I.3. Araştırmanın Sınırlılıkları

Bu çalışmada sosyal cinsiyet, boyun eğici davranış, benlik saygısı ve dindarlığın farklı boyutları arasındaki ilişkiyi ele alırken varsayımlarımız ve sınırlılıklarımız aşağıda tanımlanmıştır.

Araştırmamızın varsayımları şunlardır;

1-Araştırmamızda kullandığımız ölçeklerin daha önceki çalışmalarda yapılmış olduğu geçerlilik ve güvenilirliği bizim örneklemimiz içinde geçerlidir.

2-Araştırmamıza katılan deneklerin anketimizdeki sorulara tarafsız ve doğru cevap verdikleri varsayılmıştır.

Araştırmamızın sınırlılıkları ise şunlardır;

1-Araştırmaya katılan örneklem sayısı 968 kişi ile sınırlıdır.

2-Araştırmaya katılan örneklem 17 yaş üstüyle sınırlıdır.

3-Bu araştırma ankete katılan deneklerin ankette yer alan ölçeklere ve demografik özellikler ile ilgili sorulara verdikleri cevaplardan elde edilen sonuçlarla sınırlıdır.

Araştırmamızda geniş ve çok boyutlu bir konu ele alınmaktadır. Bu nedenle, araştırmanın sağlıklı bir zeminde gerçekleştirilebilmesi ve daha geçerli sonuçlara ulaşılabilmesi için birtakım ön kabul ve sınırlılıklarla hareket edilmiştir.

Araştırma boyutsal değil kesitseldir. Belirli bir zaman aralığında yapılmıştır. Zamanla katılımcıların inanç, düşünce ve tutumlarının değişebileceği dikkate alındığında, araştırma yapıldığı zamanla sınırlıdır.

I.4. Araştırmanın Temel Kavramları

Giriş kısmımızda araştırmanın teorik çerçevesi ele alınmıştır. Bu açıklamalar nasıl bir yol izlenmesi gerektiğini vurgulamak açısından önem taşımaktadır. Bu genel bilgi ve açıklamalara ilaveten araştırma konumuzla ilgili olan bazı temel kavramları kısaca şu şekilde belirtilebilir.

Benlik Saygısı (Self-Esteem): Bireyin kendisini algılamasına ilişkin bir kavram olan benlik saygısı, kendini benimseme, onaylama, kendine değer verme, güven ve saygı duyma; kendi değerine ilişkin değerlendirmeyi içermektedir.

Boyun eğici davranış; Başkalarını kırmamaya, incitmeye özen gösteren, herkesi memnun etmeye çalışan, iyiliksever olma eğilimli olan, aşırı verici, "hayır" diyemeyen, "evet" demeye eğilimli, hoşlanmadığı durumları ifade etmekte zorlanan, öfkelerini göstermekte zorluk çeken, sürekli onaylanma gereksinimi duyan, düşüncelerini ve haklarını savunamayan vb. davranışlarla gözlenebilen bir kişilik özellikleri kümesidir (Göktuna, 2007: 55).

Din: Bugüne kadar din hakkında pek çok tanım yapılsa da dinin kabul gören bir tanımı ortaya konamamıştır. Din İslam âlimlerinin bazıları tarafından "*akıl sahiplerini kendi iradeleriyle dünyada iyiliğe ve ahrette kurtuluşa götüren ilahi kanunlar bütünüdür*". (Uysal, 1996: 16). Psikoloji açısından ele aldığımızda farklı psikoloji yaklaşımlarına göre farklı din tanımları yapılmıştır. Din psikolojisinin kurucusu kabul edilen William James, "*bireyin duyguları, fiilleri ve bireysel tecrübeleri*" şeklinde tanımlayarak dini bireysel bir olgu olarak görmüştür.(Köse, Ayten, 2012: 108)

Dindarlık: dindarlık kelimesi Türkçe sözlüklerinde "*dinine sıkıca bağlı olma durumu*" olarak tanımlanmıştır. Psikoloji literatüründe ise dindarlık, "*dini ilkelerin gerek bireysel gerekse toplumsal yaşantıya aktarılmış halidir*" (Köse, Ayten, 2012:109). Dindarlık, özellikle düşünme (bilgi boyutu), tecrübe etme (dini duygular) ve faaliyetin (dini topluluklara yönelik kült, eylem) çeşitli

formlarını ifade edecek şekilde kompleks bir fenomeni içeren din ile (Tanrı ile) kişisel ve pozitif bir ilişki anlamına gelmektedir.

Dini inanç (iman), hem mükemmel bir doğüstü varlığın (Tanrı) olduğunu kabulü ifade eden bilişsel bir eylemi, hem de O'na karşı zorunlu bir *saygı duyma ve güveni* ifade eder. Böylece o, bilinçdışı dinamizmi bilinçli bir unsurla birleştirdiği kadar, tam olarak duygusal boyutlara da bilişsel bir işlem ve içerik katmaktadır.

Tutum: bir bireye atfedilen ve onun bir psikolojik obje ile ilgili düşünce, duygu ve davranışını düzenli bir biçimde oluşturan eğilimdir (Kağıtçıbaşı, 1983: 29).

Dini tutum: kişinin dinle ilgili düşünce, duygu ve davranışlarını belirleme tarzıdır. Yani kişinin dine dair bilgi ve inançlarını, dinin bütününden ya da herhangi bir esasından hoşlanması veya hoşlanmaması ve dinle ilgili davranışları, yani lehte ve aleyhteki, bir takım faaliyetleri onun dini tutumunu oluşturur (Peker, 2008: 146).

Toplumsal cinsiyet: Toplumsal Cinsiyet (gender) kavramı; cinsiyete bağlı olarak toplumun kadın ve erkeğe yüklediği sorumlulukları, görevleri ve rolleri içermektedir.

Eşitlikçi Cinsiyet Rolü: Kadınların ve erkeklerin günlük yaşamdaki rolleri ve sorumlulukları eşit olarak paylaşmalarıdır

Kadın Cinsiyet Rolü: Toplum tarafından kadına yüklenen roller ve sorumluluklardır

Evlilikte Cinsiyet Rolü: Toplum tarafından kadın ve erkeğe evlilik hayatında yüklenen roller ve sorumluluklardır.

Geleneksel Cinsiyet Rolü: Toplum tarafından kadın ve erkeğe günlük hayatta yüklenen roller ve sorumlulukları ifade eder.

Erkek Cinsiyet Rolü: Toplum tarafından erkeğe yüklenen roller ve sorumluluklar manzumesidir.

II. ARAŞTIRMANIN YÖNTEMİ

Araştırma ilişkisel tarama yöntemiyle gerçekleştirilmiştir. Bu araştırmada bağımsız değişken ile bağımlı değişken arasındaki ilişkinin düzeyi, yönü ve anlamlı olup olmadığına ilişkin bir yargıya varılmaktadır.

Araştırmada sosyo-demografik özellikler (*yaş, cinsiyet, medeni durum, geniş sosyal çevre, gelir ve eğitim durumu, öznel ve güdüsel dindarlık farklılaşması vb.*) bağımsız değişken olarak kabul edilirken; "*güdüsel dindarlık, sosyal cinsiyet rolleri, hayat memnuniyeti ve boyun eğici davranış/itaatkârlık eğilimi*" ise bağımlı değişken olarak ele alınmıştır.

Bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişkileri ortaya koymak, gruplar arası karşılaştırma yapmak ve olgusal-ilişkisel yapıyı tasvir etmek istenmiştir.

Bu ilişkilendirmede ya da ilişkisel modelde ulaşılmak istenen amaç, genelde öğrenim düzeyinin, bireyleri dini tutumları ve toplumsal cinsiyet rollerini benimsemede ne kadar sorgulayıcı yaptığını ya da yapmadığını belirlemektir.

Ayrıca araştırmada bazı değişkenler aldıkları değerlere göre sürekli değişken olarak kabul edilmiş ve multiple regresyon/çoklu ilişki analizleri de yapılmıştır.

Bu bağlamda "*öznel dindarlık algısı ve güdüsel dindarlık*" değişkenleri **bağımsız** değişken, "*sosyal cinsiyet rolleri, benlik saygısı ve boyun eğici davranışlar/itaatkârlık tutumları*" **bağımlı** değişken olmak üzere bazı analizler de yapılmıştır. Böylece değişkenler arasındaki ilişki ve etkileşim durumu da incelenmiştir.

II.1. Araştırma Örnekleme

Araştırmanın evrenini İstanbul'un her iki yakasında oturanlar olmaktadır. Araştırmaya İstanbul'un çeşitli ilçelerinden toplam 968 kişi dâhil edilmiştir.

Katılımcıların yarısından fazlası (%65,2) bayan, geri kalanı (%34,8) bayandır. Örneklemin yaklaşık üçte ikisi (%64,5'i) 30 yaşın altında olup, diğer üçte birlik kısmı (%30,5) ise 31 yaş üstündeki bireylerden oluşmaktadır. Katılımcıların yarısından fazlası (%59,9) bekâr iken, evlileri

oranı yaklaşık %38,3 olarak tespit edilmiştir. Geniş sosyal çevre bakımından ise büyük çoğunluğu (%90,7) kentsel çevrede yaşamaktadır.

Katılımcıların öznel gelir algısını yansıtan beyanlarına göre yığılma, gelir düzeyi olarak 'orta' (%56,1) ve 'iyi' (%33,1) kategorilerindedir. Buna göre katılımcıların yaklaşık %90'ı kendilerini orta ve ortanın üstünde gelir sahibi olarak değerlendirmektedir. Örneklemin eğitim düzeyi bakımından %77,7'sinin yüksek öğrenim düzeyinde olduğu görülmektedir.

Öznel dindarlık algısına göre kendilerini 'dindar' olarak değerlendirenler yaklaşık %57,4'lük oranla ilk sırada, 'biraz dindar' olarak görenler ise %19,6'lık oranla ikinci sırada gelmektedir. Üçüncü sırada ise yaklaşık %15'lik oranla kendilerini '*oldukça dindar*' olarak bulanlar gelmektedir.

II.2. Veri Toplama Araçları

Araştırmada veri toplama aracı olarak kullanılan anket formu üç bölümden oluşmaktadır. İlk bölümde yer alan ve demografik özelliklerle ilgili soruları kapsayan *Kişisel Bilgi* bölümünde katılımcıların "öznel dindarlık düzeyini" ya da "öznel dindarlık algısını" ölçmek için tek maddelik dindarlık ölçeği de yer almaktadır. Ayrıca sorgulan alanlara ya da özelliklere ilişkin tutumları belirlemek hazırlanmış 4 ölçek daha bulunmaktadır. Bunlar: *Güdüsel Dindarlık Ölçeği (MMRI)*, *Boyun Eğici Davranış Ölçeği (The Submissive Act Scale-SAS)*, *Toplumsal Cinsiyet Roller Ölçeği (TCRÖ)*, *Benlik Saygısı (BSÖ)* ve ölçekleridir. Adı geçen ölçeklere ilişkin teorik ve teknik bilgiler aşağıda özetlenmiştir.

2.2.1. Güdüsel Dindarlık Ölçeği

Güdüsel dindarlık eğilimini belirlemek için 20 sorudan oluşan bir ölçek kullanıldı. Bu ölçek vasıtasıyla 968 kişiden toplanan veriler üzerinde yapılan *geçerlik ve güvenilirlik* analizi sonuçları, ölçeğin geçerli ve güvenilir olduğunu ortaya koymuştur.

Faktör analizi sonucunda ölçekteki 20 sorudan birisi (6. soru) katılımcılarda her iki boyuta girecek bir dağılım gösterdiği ve anlam karışıklığı doğurduğu için değerlendirme dışı bırakılmıştır. Geriye kalan 19 sorunun ölçeğin orijinalindeki gibi 2 temel faktör/boyut altında toplanmıştır.

Ölçeğin faktörel yapısını oluşturan ifadeler, dini tutum ve davranışlarını yönlendirdiği kabul edilen belli bazı motifleri yansıtmaktadır. Bu bağlamda ölçeğin motifsel/güdüsel yapısı ile ilgili bilgiler kaynaklarda genişçe verilmiştir (Apaydın, 2010: 287-312).

Analiz sonuçları, 19 maddeden oluşan *Güdüsel Dindarlık Ölçeği*'nin geçerlilik ve güvenilirliğinin mükemmel düzeyde olduğunu ortaya koymuştur ($KMO=.966$, varyans açıkl. %72,59, $\alpha=.971$). Dindarlık ölçeği belirlediği iki temel faktör ya da gizil değişken söz konusudur. Bu bağlamda ilk temel faktör "*Tanrı ile İlişki*" boyutu olup 12 maddeyi kapsamaktadır. Güdüsel dindarlığın ikinci faktörü "*Prososyal ve Dinî-Entelektüel Sorumluluk*" boyutu ise 7 maddeden oluşmaktadır.

2.2.2. Toplumsal Cinsiyet Roller Tutum Ölçeği (KMO=.902, $p<.001$, varyansı açıklama %52,528 Alfa=.882)

Bu çalışmada Zeyneloğlu ve Terzioğlu tarafından geliştirilmiş olan TCRTÖ'nün toplam 38 soru ve 5 alt boyutlu formu kullanılmıştır (Zeyneloğlu ve Terzioğlu, 2011: 409-420). Ancak ölçekle toplanan datalar üzerinde yapılan faktör ve iç-tutarlık analizi sonucu elde edilen veriler dikkate alınarak alt ölçekler/boyutlar yeniden belirlenmiştir. Analiz sonuçları, ölçeğin 26 maddelik bu şekliyle cinsiyet rollerine ilişkin tutum ve davranışları ölçmek için çok iyi bir yapıda olduğunu açıkça göstermektedir.

Faktör analizinde ölçeği oluşturan 26 madde, 5 faktör altında toplanmış ve bulguların sonuçları dikkate alınarak ölçeğin bu haliyle kullanılmasına karar verilmiştir. Yapılan madde ve faktör analizi sonuçları, "*Toplumsal Cinsiyet Roller Tutum Ölçeği*"nin yapı geçerliğinin uygun olduğunu göstermiştir.

2.2.3. Benlik Saygısı Ölçeği: (BSÖ):

Araştırmada, benlik saygısını ölçmek için kullanılan ölçek, 1963 yılında Morris Rosenberg tarafından geliştirilmiştir (Rosenberg Self-Esteem Scale). ABD’de güvenilirlik ve geçerlilik çalışmaları (Rosenberg, 1965) yapılan ölçek, ülkemizde de birçok araştırmada kullanılmıştır. Ölçeğin Türkçe’ye uyarlanması, güvenilirlik ve geçerlik çalışmaları Çuhadaroğlu (1985) tarafından yapılmıştır. Ölçek, 63 maddeden oluşmaktadır ve 12 alt ölçeğe sahiptir. Benlik saygısı alt testinden aldıkları puanlar *yüksek, orta ve düşük* olarak gruplandırılmıştır. Görüşme ve ölçek sonuçları arasındaki uygunluk ve geçerlik katsayısı, $r=0.71$ olarak bulunmuştur (Çuhadaroğlu, 1986: 32-33). Ölçekten alınan puanın yükselmesi benlik saygısının yükselmesine, düşük puanlar ise benlik saygısı düzeyinin düşmesine işaret etmektedir.

2.2.4. Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği (BEDÖ)

P.Gilbert ve Allan (1994)’in Submissive Acts Scale (SAS) adlı ölçeği Nesrin H. Şahin ve Nail Şahin (1992) tarafından Türkçeye uyarlanmıştır. Depresyonla ilişkili boyun eğici sosyal davranışları ölçen, ergen ve yetişkinlere uygulanabilen bir kendini değerlendirme ölçeğidir. Soru formundan oluşan 16 maddeyi içermektedir. İç tutarlık için Cronbach Alfa değeri .89 olarak bulunmuş, test tekrar test güvenilirliği yapılmış, dört ay ara ile yapılan ikinci uygulama sonucu test tekrar test güvenilirlik katsayısı .84 olarak bulunmuş olduğu belirtilmektedir. 5’li likert tipi hazırlanan ölçekteki maddeler 1-5 arasında değişen basamaklardan birini işaretlemek suretiyle tutumlar belirlenir. Böylece tutum veya davranışların yönü ve yoğunluğu bu puanlama esasına göre değerlendirilir. Yüksek puanlar boyun eğici davranışa işaret eder (Savaşır ve Şahin, 1997)

Bu araştırmada BEDÖ’nin daha önceki çalışmalarda kullanılan 16 maddelik formu kullanılmıştır. Ancak kendi örneklemimiz üzerinde yapılan faktör ve iç-tutarlık analizi sonuçları çerçevesinde 11 maddenin oluşturduğu şekli esas alınmış ve değerlendirmelerin buna göre yapılması uygun görülmüştür.

2.3. Verilerin Toplanması ve Çözümlemesi

Bu araştırmada kullanılan veriler 2013 yılı Mart ve Kasım aylarında anket yoluyla toplanmıştır. Verilerin bilgisayar ortamına aktarılması için sosyal bilimlerde kullanılmak üzere hazırlanmış SPSS-20 istatistik paket programı kullanılmıştır.

Verilerin analizinde değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek ve gruplar arası karşılaştırmalar yapmak için iki grup için *bağımsız grup t-testi* (independent samples t-test); ikiden fazla grupların karşılaştırılmasında *tek yönlü varyans analizi* (Oneway ANOVA) kullanılmıştır. Farkların hangi gruplar arasında olduğunu ve anlamlılığın güvenilirliğini belirlemek için Scheffe testi uygulanmıştır. (Altunışık, 2005: 197)

Ayrıca mevcut durumu ortaya koymak amacıyla (katılımcıların güdüsel dindarlık, benlik saygısı ve boyun eğici davranış düzeyleri vb.) betimsel istatistik kullanılmıştır. Katılımcıların ölçeklerden (MMRI, BSÖ ve BEDÖ’den) aldıkları puanlarının ortalaması bulunmuş, ortalamanın *bir standart sapma altında ve üstündeki puanlar kesme noktası* puanları olarak alınmıştır. Buna göre katılımcılar belirlenen üç grup/kategori çerçevesinde “*düşük, orta ve yüksek*” tutum ve davranışlara sahip kişilerin oluşturduğu gruplar tespit edilmiştir. Böylece araştırma konusu yapılan tutum ve davranışların yaygınlığına ilişkin istatistiksel işlemler (sayı ve yüzdeler olarak) bu kategorileştirme üzerinden yapılmıştır. Bu bağlamda frekans ve yüzdeler; bağımlı değişken ile bağımsız değişkenler ilişkilendirildiğinde farklılaşma olup olmadığını belirlemek için t- testi ve ANOVA testi kullanılmıştır.

III. BULGULAR ve YORUMLAR

Araştırmanın ana temasını dindarlık ve sosyal cinsiyet rollerine dair tutumlar oluşturmaktadır. Buna ilaveten *boyun eğici davranış ve benlik saygısı ile demografik özellikler/değişkenler* arasındaki ilişkiler de incelenmiştir. Bu bağlamda toplanan veriler ve yapılan analizlerin sonucunda elde edilen bulgular belli düzen içinde rapor edilerek kısa yorumlar yapılacaktır.

A.Güdüsel dindarlık, Benlik saygısı ve Boyun Eğici Davranış bakımından farklı Kategorilere göre Genel Durum.

Katılımcıların ölçeklerden aldıkları puanlarının ortalaması bulunmuş, ortalamasının bir standart sapma altında ve üstündeki puanlar kesme puanları olarak alınmıştır. Buna göre katılımcılar belirlenen üç gruba ayrılmıştır. Bu kategorik nitelendirmelere göre “*düşük, orta ve yüksek*” tutum ve davranışlara sahip kişilerin oluşturduğu gruplar tespit edilmiştir.

Buna göre “güdüsel dindarlık” eğilimleri bakımından katılımcıların yarısından fazlasının (638 kişi yaklaşık %66) *dindarlık eğilimi yüksek* bireyler, yaklaşık %21’inin (202 kişi) “orta” düzeyde dindar ve %13’ünün (123 kişi) ise dindarlık eğilimi düzeyi “*düşük*” veya “*zayıf*” bireyler olduğu;

Benlik saygısı (BS) bakımından ise örneklemin % 14’4’ü (139 kişi) *düşük benlik saygısı* düzeyine sahip iken; örneklemin yaklaşık dörtte üçünü (690 kişi/%71,2’sini) kapsayan en kalabalık grubun ise *orta* düzeyde benlik saygısına ve geri kalanların (139 kişi) yani %14,4’ünün *yüksek* benlik saygısı düzeyine sahip bulunduğu tespit edilmiştir..

Boyun eğici davranış bakımından örneklemin büyük çoğunluğunun (%71) *orta* düzeyde *boyun eğici davranışa* sahip olduğu, buna karşın örneklemin (% 13,3)’ünde *boyun eğici davranış* düzeyi *yüksek* iken, geri kalan (15,7’sinin) ise boyun eğici davranış düzeyinin *düşük* olduğu gözlenmiştir.

B.Demografik Özellikler ile “Güdüsel dindarlık, Benlik saygısı ve Boyun Eğici Davranış” eğilimleri arasındaki ilişkiler

Dini tutum ve davranışları incelerken kullanılan ölçeklerin yapısına göre dindarlık farklı boyutlar içinde değerlendirilir. Burada kategorik sınıflandırılan *öznel dindarlık algısı* dindarlığın göstergesi olarak sürekli değişkene dönüştürülmüş ve *bağımlı değişken* kabul edilmiştir. Güdüsel dindarlık ölçeğiyle ölçülen dini tutum ve davranışlar bağlamında ise genel *güdüsel dindarlık eğilimi* ve bunun içinde ortaya çıkan iki alt boyut (*Tanrı ile ilişki ve prososyal boyut*) olmak üzere 3 ayrı güdüsel dindarlık değişkeni analize dâhil edilmiştir.

Cinsiyet farklılaşması öznel dindarlık algısı ve güdüsel dindarlık eğilimleri üzerinde istatistik açıdan manidar farklılara neden oluyor mu?

Bu soruya cevap aramak ve gruplar arası karşılaştırmalar için gerçekleştirilen t-test analizi sonuçlarına göre, “*öznel dindarlık algısı*” hariç, *güdüsel dindarlık* eğilimleri kadınlarda daha yüksek çıkmıştır. Genel *güdüsel dindarlık* ve güdüsel dindarlığın iki alt boyutundaki dini tutum ve davranışlar açısından kadınlar, erkeklerden daha yüksek puanlara sahiptirler. Ancak iki grubun puanları arasında istatistik bakımdan manidar fark bulunmamıştır.

Öznel dindarlık algısında erkeklerin puanı (2,93) kadınların ortalamasından (2,70) daha yüksek olup, iki grubun puanları arasında fark $p < .01$ düzeyde anlamlı çıkmış olması, “cinsiyete göre dindarlıkta farklılaşma olacağını” ileri süren hipotezimizi kısmen doğrulamıştır.

T-test sonuçlarına göre kadınlar ile erkekler arasında anlamlı fark bulunmaması, en azından bu araştırma örneklemini için geçerli olmak üzere, dini yönelimleri bakımından iki grubun tutumlarında farklılıktan ziyade benzerlik olduğunun bir göstergesi sayılabilir. Aynı zamanda bu veriler, İslam’ın getirdiği dini ve ahlaki değerlerin günümüz toplumumuzda birleştirici ve kaynaştırıcı rol oynadığının bir göstergesi olarak da değerlendirilebilir.

Cinsiyet faktörü ile bağımlı değişkenler arasındaki ilişkileri sorgulamak için şu soru sorulmuştur: “*Cinsiyet farklılaşmasının ‘benlik saygısı ve boyun eğici davranış düzeyleri’ üzerinde istatistik açıdan manidar farklılara yol açacak bir katkısı var mı?*”

Katılımcıların “*benlik saygısı ve boyun eğici davranışları*” cinsiyet değişkeni açısından incelenmiş ve bulgulara göre, kadınların benlik saygısı ($X = 3,05$) puan ortalamaları erkeklerin puanlarından daha yüksek iken; erkeklerin “*boyun eğici davranış*” eğiliminin (2,20) kadınların *boyun eğici davranışından* (2,06) daha yüksek olduğu gözlenmiştir.

Bu puan ortalamaları arasında farkın anlamlı olup olmadığını belirlemek maksadıyla yapılan t-testi sonuçları, benlik saygısında farkın *anlamlı olmadığını* [$(t_{(2-968)} = -1,262, p = ,207)$] gösterirken, *boyun eğici davranış eğilimi* bakımından, kadınlar [$X = 2,06, SS = ,52$] ile erkeklerin

puan ortalamaları [$X = 2,20$, $SS = ,53$] arasında erkekler lehinde anlamlı fark bulunduğu [$t_{(2-968)} = -3,900$, $p < ,01$]. t-test sonucunda anlaşılmıştır. Bu sonuçlar, erkeklerde boyun eğici davranışların kadınlara göre daha yüksek olduğunu göstermektedir. Bu bulgular, boyun eğici davranışlar ve cinsiyet arasındaki ilişkileri inceleyen bazı araştırmaların sonuçlarıyla paralellik göstermektedir (Koç vd. 2010: 266).

Katılımcıların evli ya da bekâr olması, onların "güdüsel dindarlık, benlik saygısı ve boyun eğici davranış" eğilimlerinde manidar farklar doğurur mu? Başka bir ifadeyle "Medeni durum değişkeninin incelenen tutumlar üzerinde nasıl bir etki yapıyor?"

İncelenen 4 dindarlık değişkeninin hepsinde evlilerin tutumları, bekârlarinkilerden daha yoğun görünmekle beraber tutumları yansıtan grup ortalama puanları arasında manidar fark çıkmamıştır. Bulgulara göre bekârların *özel dindarlık algısı (2,98)*, evlilerden (2,91) daha yüksek iken; güdüsel dindarlık değişkenlerinin hepsinde evlilerin puanları daha yüksek olduğu ancak ortalamalar arasında manidar fark bulunmadığı gözlenmiştir. Dolayısıyla örnekleme oluşturan bireylerin *evli* veya *bekâr* olması, onların güdüsel dindarlık eğilimleri üzerinde fark doğuracak etki yapmamaktadır.

Katılımcıların *"benlik saygısı, boyun eğici davranışları ve güdüsel dindarlık eğilimi"* medeni durum değişkeni açısından incelenmiş ve t-test analiz sonucunda elde edilen verilere göre incelenen 3 özelliğin (*bağımlı değişkenin*) ikisinde *"evliler"*, bekârlardan daha yüksek puanlar almıştır.

Benlik saygısı evlilerde (3,21) bekârdan (2,99) daha yüksek ve aralarında manidar fark bulunmuştur ($t_{(2-968)} = -4,365$, $p = ,000$). Bu sonuçlara bakarak evliğin *benlik saygısı* arttırdığını söylemek mümkündür.

Bunun yanında evlilerin boyun eğici davranış düzeyi ($X = 2,07$), bekârlarinkinden ($X = 2,14$) düşük olduğu ve tutumlar arasında istatistik bakımdan $p < ,05$ düzeyde ve bekârlar lehine manidar fark vardır. Dolayısıyla bu araştırmanın örnekleme için *evli veya bekâr* olma özelliği *boyun eğici davranış ve benlik algısı* üzerinde farklılık doğuracak güçte anlamlı bir etki yaptığı anlaşılmıştır [$t_{(2-968)} = 2,103$, $p = ,036$].

Araştırmanın bağımlı değişkenleri *"Benlik saygısı, Boyun Eğici Davranış ve Genel Güdüsel Dindarlık Düzeyleri"* ile bağımsız değişken yani belirleyici faktör olarak *"Sosyal Çevre Değişkeni"* arasındaki ilişkiler nasıldır? Gruplar arasında farklara yol açıyor mu?

Katılımcıların *"benlik saygısı, boyun eğici davranışları ve güdüsel dindarlık eğilimi"* sosyal çevre değişkeni açısından incelenmiş ve t-test analizlerinin sonuçlarına göre hayatının büyük çoğunluğu kırsal çevrede geçenlerin *benlik sayısı (2,91)* düzeyi daha düşüktür. Benlik saygısı bakımından şehirli lehine istatistik açıdan manidar fark olduğu gözlenmiştir (Ek Tablo 5: [$t_{(2-968)} = -2,805$, $p = ,006$]). Bulgulara göre *"Boyun eğici davranış"* ile kırsal çevre arasında pozitif ilişki vardır. Yani kırsal çevrede yaşamış olmak katılımcıların boyun eğici davranış düzeyini arttırmaktadır [$t_{(2-930)} = 2,714$, $p = ,008$]. Ancak örneklemin büyük çoğunluğu (cevap veren 968 kişiden 878 kişi yaklaşık %91'i), kentsel çevrede yaşamaktadır. Bu durum *"kentselleşmeyle birlikte benlik saygısı artıyor ve boyun eğici davranış azalıyor mu?"* sorusunu da akla getiriyor. O nedende bu husus ileride yapılacak çalışmalarla aydınlatılabilir. Genel güdüsel dindarlık düzeyi bakımından ise hayatlarını kırsal çevrede geçirenler (4,39) ile kentsel çevrede geçirenler (4,38) arasında fark yoktur ($t_{(2-968)} = ,100$, $p = ,921$).

C. "Toplumsal Cinsiyet Rolü Tutumları" ve Demografik Özellikler

Bu alt başlık altında araştırmanın *bağımlı değişkenleri* olarak kabul edilen *"Toplumsal Cinsiyet Rolü Tutumları"* üzerinde *bağımsız değişkenlerin (cinsiyet, medeni durum ve yaşanan geniş sosyal çevrenin)* etkisi incelenmiş ve gruplar arasında karşılaştırmalar yapılmıştır.

Araştırmanın alt problemi olarak *"Toplumsal Cinsiyet Rolü Tutumları bakımından kadınlar ile erkekler arasında manidar fark var mı? Varsa bu farklılaşma hangi boyutlarda ve hangi grup lehindedir?"* şeklinde ifade edilen sorulara cevap aranmıştır.

Bu bağlamda bu bağlamda *"Cinsiyet değişkeni söz konusu toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlar üzerinde farklılığa yol açacak ve kadınların modern sosyal cinsiyet rollerini benimseme düzeyi"*

erkeklerden daha yüksek olacaktır.” şeklinde ifade edilen araştırma hipotezini test etmek ve karşılaştırmalar yapabilmek için t-test analizleri yapılmıştır.

Toplumsal Cinsiyet Rolü Tutumları bakımından farklılaşma var mı? Bu farklılaşmada sosyal çevre değişkeninin rolü ve katkısı nasıldır?

Araştırmanın diğer bir alt problemi olarak katılımcıların “*Toplumsal Cinsiyet Rolü Tutumları*” sosyal çevre değişkeni açısından incelenmiş ve analiz sonuçlarına göre hayatının büyük çoğunluğu kırsal çevrede geçenlerin “*eşitlikçi cinsiyet*” rolüne ilişkin tutumu (4,03), kentsel çevrede geçirenlerin tutumundan (4,22) daha düşüktür ($t_{(2-968)} = -2,282, p = ,029$). Erkeğe yüklenen görev ve sorumlulukları belirleyen diğer toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlar için de durum aynıdır. Bu durum, toplumsal cinsiyet rolü tutumları ile sosyal çevre değişkeni arasındaki ilişkilerin *kentsel çevre lehine yüksek* olduğunu yani kentsel çevrede yaşamış olmak katılımcıların modern sosyal cinsiyet algılarını veya tutum düzeylerini artırdığı düşüncesini çağırışmaktadır

Evlilikte cinsiyet rolü ve Geleneksel cinsiyet rolü hariç, diğer 3 boyuttaki tutum puanları evlilerde bekârlarinkinden daha yüksektir. Ancak bütün boyutlarda ortalamalar arasındaki farkın anlamsız ($p > ,05$) bulunması, söz konusu cinsiyet rollerini benimsemedeki değişimlerin medeni durum değişkeni ile açıklamanın mümkün olmadığını göstermiştir.

“*Geleneksel cinsiyet*” ve “*Kadın cinsiyet*” rolü denince kadın ve erkeğe atfedilen görev ve sorumluluklar akla gelir. Bunlar da genellikle statü olarak ‘babalık ve annelik’ rollerini yansıtmaktadır. Meselâ baba ve koca olarak erkekten “*evi geçindirmesi, ailenin reisi olması, maddi gücü yeterliyse eşini çalıştırmaması, alışveriş yapma, fatura ödeme gibi ev dışı işlerle erkeğin uğraşması*” gibi görev ve sorumlulukları üstlenmesi istenmektedir.

Hem erkek, hem de kadınla ilgili geleneksel yaklaşımı yansıttığı için “*Geleneksel cinsiyet rolü*” diye adlandırılan bu boyut/faktör kısaca “*Toplum tarafından kadın ve erkeğe günlük yaşamda yüklenen roller ve sorumluluklar bütünüdür.*” şeklinde tanımlanabilir.

D. Tahsil ve Gelir durumunun “Toplumsal Cinsiyet Rolü Tutumları” üzerindeki etkileri

Anketteki kişisel bilgi formunda eğitim durumunu yansıtan 6 kategori vardı. Ancak daha sonra üç kategori altında toplanmıştır: 1) İlköğretim (okur-yazar, ilköğretim ve ortaokul mezunları), 2) Orta öğretim (Lise ve dengi okul mezunu) ve 3) Yüksek öğretim (Lisans ve lisans üstü). Tahsil durumundaki farklılaşmanın katılımcıların toplumsal cinsiyet rolü tutumlarında fark doğuracağı ve dolayısıyla eğitim düzeyi yükseldikçe modern cinsiyet rollerini benimseme eğiliminin düzeyi daha yüksek olacağı düşüncesi benimsenmiştir.

Hem mevcut durum tespiti yapmak, hem de araştırma hipotezlerini test etmek için One Way ANOVA analizleri yapılmıştır. Verilere göre TCRTÖ’ nin ölçtüğü kabul edilen 5 toplumsal cinsiyet rolüne ilişkin tutumlardan ikisinde (*Eşitlikçi cinsiyet ve Erkek Cinsiyet Rolü*) anlamlı fark bulunmamaktadır. Diğer üç boyutta ise (*Geleneksel cinsiyet rolü, Evlilikte cinsiyet rolü, Kadın Cinsiyet Rolü*) tutumlar arasında istatistik bakımdan manidar ($p < ,01$ ve $p < ,05$) fark gözlenmiştir. Analiz sonuçlarına göre “*geleneksel cinsiyet rolü*” tutumuna ilişkin *en yüksek* ortalama puan (2,91) *yüksek tahsil yapanlarda* görülürken, *en düşük* puan (2,40) ise *ilköğretim mezunlarına* aittir ($F_{(3-968)} = 14,685, p = ,000$) *Fark ilköğr. ile Yüksek öğr. ($p < ,01$)*. Aynı durum “*Kadın cinsiyet rolü*”ne ilişkin tutumlar için de söz konusudur ($F_{(3-968)} = 3,722, p = ,025$ ve Scheffe $p < ,05$).

Kriter olarak örneklem ortalaması (2,83) alındığında ilköğretim mezunlarının puanı (2,40) ortalamasının altında kalmaktadır. Bu duruma göre tutumlar arasındaki farkın kaynağı olarak tahsili ilköğretim düzeyinde olanların olduğu ortaya çıkmaktadır. Burada düşük puanlar geleneksel cinsiyet eğilimini benimsemenin göstergesidir. Bu bağlamda ilköğretim mezunu olanların tutumu diğer iki grubun tutumlarından daha gelenekselcidir. Başka bir anlatımla ise örneklemin toplumsal cinsiyet algısı tahsil durumuna göre farklılaşmaktadır. Bu bulgular, *eğitim düzeyi yükseldikçe geleneksel cinsiyeti benimseme azalacağını* belirten hipotezimizi kısmen desteklemektedir.

Araştırmanın alt problemi olarak “Öznel Gelir Algısı ve Toplumsal Cinsiyet Rollerini benimsemedeki rolü ve etkisi var mı?” sorusuna da cevap aranmıştır.

Bu bağlamda bağımsız değişkene (öznel gelir algısına) göre bağımlı değişkenler (toplumsal cinsiyet rolü tutumları) arasındaki ilişkiyi incelemek ve tutum puan ortalamaları arasında fark olup olmadığını belirlemek için Tek yönlü ANOVA testi uygulanmıştır ve sadece iki boyutta ortalamalar arasında istatistik bakımdan anlamlı fark gözlenmiştir.

Bulgulara göre gelir durumu düşük (ortanın altı) olanların toplumsal cinsiyet rollerini benimseme düzeyini yansıtan ortalamaların (Eşitlikçi: 3,96, Evlilikte 2,61), diğer iki gelir grubundakilerden daha düşük olduğu ortaya çıkmıştır. Bu bağlamda modern toplumsal cinsiyet rollerini benimseme eğiliminin orta ve orta üstü gelir düzeyinde olanlar lehine daha yüksek olduğu gözlenmiştir. Bu bulgular ışığında gelir düzeyi düştükçe, söz konusu bu iki boyuta ilişkin tutumları benimsemenin azaldığını belirtmek gerekir (Eşitlikçi ($F_{(2-968)} = 4,429; p=,012$); Evlilikte Cins. Rolü ($F_{(2-968)} = 3,369; p<,01$).

E. DEĞİŞKENLER ARASINDA İLİŞKİ VE ETKİLEŞİM

Çoklu regresyon modellerinde “Toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlar” bağımlı değişken olarak modele alınırken “öznel dindarlık, güdüsel dindarlığa ait 3 değişken” ayrı bir grup halinde, “benlik saygısı, boyun eğici davranış ve genel güdüsel dindarlık” başka bir küme olarak seçilmiştir.

Her bir toplumsal cinsiyet rolü tutumu için gerçekleştirilen analizlerde 10 ayrı regresyon modeli kurgulanmış ve analizlerde stepwise metodu tercih edilmiştir. Modele sokulan ve analiz sonucunda modelde kalan değişkenlere ilişkin veriler tablolarda özetlenmiştir.

a) Toplumsal Cinsiyet Rollerine İlişkin Eğilimleri Arasında İlişkisel Durum.

Bu alt başlık altında dindarlık eğilimleri/bağımsız değişkenler ile “Toplumsal Cinsiyet rolü tutumları” bağımlı değişkenler arasındaki ilişkileri incelemek için yapılan “çoklu regresyon” analizi sonucunda ortaya çıkan bulgular değerlendirilecektir. Tablolarda değişkenler arasındaki anlamlı düzeye ulaşan ilişki ve etkileşimleri yansıtan bulgular verilmiştir. Çoklu regresyon analizi sonucunda regresyon modeline giren ve en son adımda, modelde kalan bağımsız değişkenler ile bağımlı değişken arasındaki ilişki ve açıklayıcılık gücünü temsil eden standart beta (β) değerleri ve anlamlılık düzeylerini gösteren semboller yer almaktadır.

Tablo 1a: Toplumsal Cinsiyet Rolü Tutumları Üzerinde Öznel ve Güdüsel Dindarlık Eğilimlerinin Etkisini Gösteren Regresyon Analizi Sonuçları (Stepwise- * $p<,05$, ** $p<,01$)					
BAĞISIZ DEĞİŞKENLER	Bağımlı Değişkenler				
	Eşitlikçi Cinsiyet Adj.R ² =,020 F (2-967) = 11,101, P =,000 (β)	Geleneksel Cins. Adj.R ² =,165 F (2-967) = 96,275 P =,000 (β)	Evlilikte Cins Adj.R ² =,001 F (3-967) = 1,243, P =,293 (β)	Kadın Cinsiyet Adj.R ² =,280 F (2-967) = 188,972, P =,000 (β)	Erkek Cinsiyet Adj.R ² =,073 F (2-967) = 38,625; P =,000 (β)
Öznel din. Algı	İlişki yok	-,133*	-,045	-,191**	-,090*
Güdüsel Dindarlık Gnl	İlişki yok	İlişki yok	İlişki yok	İlişki yok	İlişki yok
Tanrı ile İlişki boyutu	,194**	İlişki yok	-,049	İlişki yok	İlişki yok
Prososyal boyut	-,270**	-,330**	-,071	-,416**	-,221**

Tablo 1a’da sadece değişkenlerin blok halinde veya tek başına anlamlı ilişki ve etkileri gösteren adımlar verilmiştir. Kontrol etmek istenilen değişkenlerin (öznel dindarlık algısı, genel güdüsel dindarlık eğilimi, güdüsel dindarlıkta içsel boyut olarak Tanrı ile ilişki ve dışsal boyut olarak prososyal dini sorumluluk), toplumsal cinsiyet algıları (toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin 5 farklı tutum boyutu) üzerinde nasıl bir etki ve katkı yaptığı çoklu regresyon analiziyle incelenmiştir.

Bu bağlamda toplumsal cinsiyet anlayışında gizil değişken olarak ortaya çıkan “eşitlikçi cinsiyet rolü tutumu” denince: “mesleki gelişimde eşit haklar tanınması, boşanma durumunda malların eşit paylaşılması, ailenin maddi imkânlarından kız ve erkek çocukların eşit yararlanması, çalışma hayatında kadınlara ve erkeklere eşit ücret ödenmesi, ailede kararları eşlerin birlikte almaları, ev

işlerinin eşler arasında eşit paylaşılması ve dul kadının yalnız başına yaşayabilmesi” vb. hak ve talepleri benimseme düzeyini yansıtan tepkiler bütünü ifade edilmektedir.

“Geleneksel cinsiyet” ve “Kadın cinsiyet” rolü denince kadın ve erkeğe atfedilen görev ve sorumluluklar akla gelir. Bunlar da genellikle statü olarak ‘babalık ve annelik’ rollerini yansıtmaktadır. Meselâ baba ve koca olarak erkekten “evi geçindirmesi, ailenin reisi olması, maddi gücü yeterliyse eşini çalıştırmaması, alışveriş yapma, fatura ödeme gibi ev dışı işlerle erkeğin uğraşması” gibi görev ve sorumlulukları üstlenmesi istenmektedir.

Geleneksel cinsiyet rolü kavramı içinde genellikle kadına atfedilen cinsiyet rolü olarak değerlendirilen “kadının temel görevini annelik olarak tanımlama, bir genç kızın evlenene kadar babasının sözünü dinlemesi ve kızın evleneceği kişiyi seçmesinde son sözü babanın söylemesi” gibi görev ve sorumluluklar öne çıkarılır.

Eşitlikçi cinsiyet rolü tutumu ile güdüsel dindarlıktaki Tanrı ile ilişki boyutu arasında pozitif yönde manidar ilişki (β : ,194, $p<.01$) olduğu ve bu boyutun eşitlikçi cinsiyeti benimseme yönündeki değişimlerin yaklaşık %19’unu açıkladığı gözlenmiştir. Güdüsel dindarlığın Prososyal ve dini-entellektüel sorumluluk boyutu ile eşitlikçi cinsiyet rolü tutumları arasında ise tutumlardaki değişimlerin %27’sini açıklayabilecek güçte ve negatif yönde karşılıklı etkileşim içinde olduğu tespit edilmiştir (β : -,270, $p<.01$).

Eşitlikçi cinsiyet rolü tutumlarında etkili olan bağımsız değişkenlere ait standart beta değerlerinin ilkinde pozitif (β : ,194), ikincisinde ise negatif (β : -,270,) olması dikkat çekicidir. Bunun anlamı, Tanrı ile bireysel ilişki durumunu sorgulayan ilk boyuttaki dini eğilimler arttıkça “eşitlikçi cinsiyet rolü” tutumunu benimseme eğilimi artıyor; öte taraftan ise, güdüsel didarlıkta ikinci boyutu oluşturan prososyal eğilim azaldıkça eşitlikçi cinsiyet rolünü kabullenme artıyor demektir.

Özetle toplumsal cinsiyet rolü tutumları üzerinde etkileri sorgulanan dindarlık eğilimleri ile toplumsal cinsiyet rolleri arasında negatif yönde ilişkilerin öne çıktığı, dinin sosyal boyutundaki artışın modern toplumsal cinsiyetten daha çok geleneksel cinsiyet lehine değişimlere yol açtığı ve özellikle dindarlığın güç ve güven kaynağı olarak Tanrı ile ilişki boyundaki dini yönelimlerin ise eşitlikçi cinsiyet rolünü benimsemeyi olumlu yönde etkilediği anlaşılmaktadır. Bu bulgular daha önce dindarlık ve kadın aleytarı tutumlar arasındaki ilişkiler konusunda yapılan bir araştırmanın bulgular ile örtüşmektedir (Uysal, 2001: 98-99.)

b. Toplumsal Cinsiyet Algıları ile Benlik Saygısı, Boyun eğici Davranış ve Genel Güdüsel Dindarlık Arasında İlişkisel Durum

Bu alt başlık altında TCRÖ’nin ölçtüğü “cinsiyet rolü tutumları” (bağımlı değişken) ile “bağımsız değişkenler” (benlik saygısı, boyun eğici davranış ve genel güdüsel dindarlık eğilimi) arasındaki ilişki ve etkileşimi incelemek için gerçekleştirilen çoklu regresyon analizi sonuçları yer almaktadır.

Tablo 1b: Toplumsal Cinsiyet Rolü Tutumları Üzerinde “Genel Dindarlık Eğilimi, Boyun eğici davranış, Benlik saygısı ve Hayat memnuniyeti” değişkenlerinin (Kişisel Özelliklerin) Etkisini Gösteren Regresyon Analizi Sonuçları (Stepwise)					
BAĞIMSIZ DEĞİŞKENLER	Bağımlı Değişkenler				
	Eşitlikçi Cins.Rolü Adj.R ² = ,092 F (2,967) = 50,081 p < ,001 Std. Beta (β)	Geleneksel Cins. Rolü Adj.R ² = ,213 F (3,967) = 88,024 p < ,000 Std. Beta (β)	Evlilikte Cins Rolü Adj.R ² = ,069 F (2,967) = 37,038 p < ,01 Std. Beta (β)	Kadın Cinsiyet Rolü Adj.R ² = ,167 F (2,967) = 97,684 Std. Beta (β)	Erkek Cinsiyet Rolü Adj.R ² = ,111 F (3,967) = 41,163 p = ,000 Std. Beta (β)
Boyun eğici davranış	-,109*	-,232**	-,255**	(-,113)**	-,192**
Benlik saygısı	,253**	,076*			,086*
Güdüsel Dindarlık		-,350**		(-,380)**	-,218**

Tablo 1b’deki veriler incelendiğinde görüleceği gibi, regresyon modelindeki değişkenler arasındaki ilişkinin yönünü ve gücünü yansıtan Std. Beta değerlerine göre eşitlikçi cinsiyet rolü tutumları ile en yüksek ilişki Benlik saygısı (Std. Beta= ,253, $p<.01$) ve Boyun eğici davranış düzeyi (Std. Beta= -,109, $p<.05$) arasındadır.

Bu verilere göre, araştırma örnekleme için geçerli olmak üzere, *benlik saygısı* yükseldikçe, *boyun eğici davranış* azalmakta; *eşitlikçi cinsiyet rolünü benimseme* artmaktadır. İlişkinin yönünü ve gücünü yansıtan *Std. Beta* değerinin ($\beta=,253$) pozitif olması, *benlik saygısı* düzeyindeki değişikliğin, "*eşitlikçi cinsiyet rolü*" tutumundaki değişimlerin yaklaşık %25'ini, *evlilikte cins rolü* tutumunda değişimlerin %8'ini ve *erkek cinsiyet rolündeki* değişimlerin ise yaklaşık %9'unu açıklayacak güçte etki yapabildiğini göstermektedir.

Buna karşın BED eğilimi ile 5 boyuttaki bütün toplumsal cinsiyet rolü tutumları arasında ters yönde anlamlı bir ilişki söz konusudur. Başka bir anlatımla katılımcıların *boyun eğici davranış düzeyleri azaldıkça toplumsal cinsiyet rollerini benimseme eğilimleri artmaktadır*.

Regresyon modeline dâhil edilen ve diğer faktörlerle birlikte analize sokulan *genel güdüsel dindarlık eğiliminin* de 3 *toplumsal cinsiyet rolü* tutumu üzerinde etkili olduğu; aralarında oldukça yüksek *negatif ilişki* bulunduğu saptanmıştır. Meselâ *Güdüsel dindarlık eğiliminin kadın cinsiyet rolü* tutumlarındaki değişimlerin %38'ni; *geleneksel cinsiyet rolünü* benimsemedeki değişimin %35'ini açıklayacak güçte etkilidir.

Evlilikte cinsiyet rolü tutumu ile bağımsız değişkenler arasındaki ilişki ve etkileşimi yansıtan verilere göre, *boyun eğici davranış* ile negatif ($\text{Beta} = -255$) ilişkilerin anlamlı olduğu açıkça görülmektedir. Başka bir anlatımla, katılımcıların "*boyun eğici davranış düzeyi arttıkça evlilikte cinsiyet rolünü* benimseme eğilimi azalıyor demektir.

VII. Tartışma ve Sonuç

Araştırma bulgularına göre, dini tutum ve davranışlar bağlamında katılımcıların öznel ve güdüsel dindarlık eğilimlerinin oldukça yüksek, boyun eğici davranış ve benlik saygısı beklendiği gibi orta ve yüksek düzeylerde olduğu ortaya çıkmıştır. Diğer taraftan toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin görüşlere katılma derecesine göre ölçülen toplumsal cinsiyet algılarında, geleneksel cinsiyet anlayışından modern cinsiyet anlayışına doğru belirgin bir değişim yaşandığı gözlenmiştir.

Araştırmada, katılımcıların sosyo-demografik özelliklerinin incelenen bağımlı değişkenler üzerinden elde edilen bulgular, öncelikle dini yönelimlerinde genelde farklılıklardan çok benzerliklerin öne çıktığını göstermektedir.

Sosyo-demografik değişkenlerden ilki olan cinsiyetin, örneklemin öznel dindarlık algılarında erkekler lehine manidar farklılık doğururken, katılımcıların güdüsel dini yönelimlerinde anlamlı fark doğurmadığı ve kısmen etkili bir faktör olduğu anlaşılmaktadır.

Dindarlık değişkenleri bağlamında güdüsel dindarlığın hem genelinde, hem de alt boyutlarında ortalamar bayanlar lehinde farklılık gösterse de her iki cinsin güdüsel dindarlığının benzer düzeyde olduğu, öznel dindarlık algısı bakımından ise erkeklerin kendilerini bayanlardan daha dindar gördükleri saptanmıştır). Bu sonuçlar "*cinsiyete göre dindarlıkta farklılaşma olacağını*" ileri süren hipotezimizi kısmen doğrulamaktadır.

Erkeklerin "*Tanrı ile ilişki ve prososyallik*" boyutuna giren dini tutumları kendi içinde aynı olup kadınlardan daha düşük olması dikkati çekmektedir. Başka bir deyişle bayanlarda güdüsel dindarlığın "*Tanrı ile ilişki*" yönü, *prososyallik* yönünden daha baskın ve her iki boyutta da erkeklerden yüksek olduğu görülmektedir.

Bayanların ve erkeklerin benlik saygısı düzeylerinin birbirine çok yakın olup aralarında anlamlı fark bulunmaması, benlik algılarının benzer olduğunu düşündürmektedir.

Bununla beraber kadınların *boyun eğici davranış* eğiliminin, erkeklerden daha fazla olduğu gözlenmiştir.

Bu bulgular, günümüzde kadınların birey olarak var olma, sorumluluk alma ve bağımsız düşünce ve eylemde bulunma arzularında olup geleneksel cinsiyet rollerine ilişkin beklentilerinde bir değişime olduğu düşüncesini çağrıştırmaktadır.

Katılımcıların "*benlik saygısı, boyun eğici davranışları* üzerinde medeni durum değişkeninin açısından incelendiğinde, benlik saygısı evlilerde bekârlardan daha yüksek iken; *boyun eğici davranış düzeyi* ise bekârlarından düşük olduğu ortaya çıkmıştır.

Bu sonuçlara göre “boyun eğici davranış” eğilimi veya anlayışının, bizim kültürümüzde, “itaatkârlık ve uyum davranışı” veya “toplumla barışık olmak” şeklinde algılandığını söylemek mümkündür. Bu bulgular Akın (2009)’ın üniversite öğrencilerinde benlik saygısı ve boyun eğici davranış arasındaki ilişki inceleyen araştırmanın sonuçlarıyla benzerlik içermektedir.

Sosyal çevre veya ikamet yerinin güdüsel dindarlık üzerinde etkili olmadığı görülmektedir. Yaşadıkları köy-kasaba gibi kırsal çevreden olanların benlik saygısı, kentsel çevrede yaşayanlardan daha düşüktür. Buna karşın boyun eğici davranış eğiliminin daha yüksek olduğu anlaşılmaktadır. Bu bulgular, boyun eğici davranış ile kırsal çevre arasında pozitif ilişki olduğunu gösterir.

Araştırmada toplumsal cinsiyete (gender) ilişkin tutumlar üzerindeki etkisi sorgulanan 5 boyutun hepsinde cinsiyetin (sex) etkili olduğu ve kadınların erkeklere kıyasla modern cinsiyet rolü tutumlarını benimsedikleri anlaşılmıştır. Bu durum toplumun modernleşme yolunda değişim gösterdiğini düşündürmektedir. Bu bulgular daha önce yapılan diğer bazı araştırmaların sonuçlarıyla paralellik göstermektedir (Kırş., Uysal 2006, Yapıcı, 2013). Ancak araştırma bulguları “aile içi rollerin değişmesine en çok karşı koyan faktörün geleneksel (kültürel) değerler olduğunu” ifade eden Kağıtçıbaşı’nın (1986) bulgularıyla uyumsuzdur. Kağıtçıbaşı’na göre toplumlarda var olan cinsiyet rollerine ilişkin beklenti ve tutumlardaki geleneksel yapının büyük ölçüde korunmaktadır. Bu durum toplumumuzda modernlik yönünde değişimin olduğunu düşündürmektedir.

Sosyal çevre değişkenin “*Toplumsal Cinsiyet Rolü Tutumları*” üzerinde ne yönde etki yaptığını açıklayabilmek için yapılan analizler sonucunda örneklemin toplumsal cinsiyete ilişkin tutumlarının hepsinde etkili olduğu anlaşılmıştır.

Bu duruma göre *boyun eğici davranış* ve *benlik saygısı* değişkenlerinde olduğu gibi, sosyal çevre faktörünün kentsel çevrede yaşayanlar lehine modern cinsiyet tutumlarda etkili olduğu ve manidar bir farklılaşma doğurduğu anlaşılmıştır. Başka bir anlatımla kentsel çevrede yaşamış olmak katılımcıların *modern sosyal cinsiyet algılarını* veya tutum düzeylerini artırmaktadır.

Medeni durum değişkenin toplumsal cinsiyet rolü tutumları üzerindeki etkisi sorgulanmış, *evlilikte cinsiyet rolü* ve *geleneksel cinsiyet rolü* tutumlarını benimseme düzeyi bekârlarda daha yüksek görülürken, diğer 3 boyuttaki tutumları benimseme eğilimi evlilerde daha yüksek bulunmuştur. Ancak analiz sonuçlarına göre bütün boyutlarda ortalamalar arasındaki farkları anlamsız çıkması, medeni durum değişkenin tutumlarda manidar farklılaşmaya yol açacak kadar etkili bir faktör olmadığını göstermektedir.

Tahsil durumundaki farklılaşma katılımcıların toplumsal cinsiyet rolü tutumlarında farklılaşma doğuracağı ve dolayısıyla eğitim düzeyi yükseldikçe modern cinsiyet rollerini benimseme düzeyinin artacağı fikri benimsenmiştir. Bu bağlamda gruplar arası karşılaştırmalar yapmak amacıyla *bağımsız* değişkenler ile *bağımlı* değişkenler arasındaki ilişki ve etkileşim sorgulanmıştır. Böylece *Tahsil ve Gelir* değişkenlerinin Toplumsal Cinsiyet Rolü Tutumları üzerindeki etkileri araştırılmıştır.

Analiz sonuçlarına göre geleneksel cinsiyet rolü ve kadın cinsiyet rolü tutumu *yüksek tahsil* yapanlarda en yüksek iken, *ilköğretim* mezunlarında ise en düşük düzeydedir.

Burada düşük puanlar geleneksel cinsiyet eğilimini benimsemenin göstergesidir. Bu bağlamda ilköğretim mezunu olanların tutumu diğer iki grubun tutumlarından daha gelenekselcidir. Başka bir anlatımla ise örneklemin toplumsal cinsiyet algısı tahsil durumuna göre farklılaşmaktadır.

Toplumsal cinsiyet tutumları üzerindeki etkisi sorgulanan bir başka değişken ailenin sosyo-ekonomik düzeyi idi. Bu faktörün örneklemin toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin yönelimlerinde kısmen etkili olduğu; *eşitlikçi cinsiyet rolü* ve *evlilikte cinsiyet rolü* tutumlarında anlamlı bir farklılaşmaya yol açtığı; buna karşılık diğer üç boyutta ilişkin tutumlarda ise (*geleneksel cinsiyet rolü*, *erkek cinsiyet rolü* ve *kadın cinsiyet rolü*) istatistik bakımdan manidar farklılaşmaya neden olmadığı gözlenmiştir.

Bu farklılaşma, alt sosyo-ekonomik düzey ailelere mensup olduğunu düşündüğümüz “orta altı” gelir düzeyindekilerin *modern toplumsal cinsiyet rollerini* diğer iki gelir grubundakilerden (*orta ve orta üstü*) daha az benimsiyor olduğu verisine ulaşılmıştır. Bu bulgulardan hareketle katılımcıların sosyo-ekonomik düzeyi yükseldikçe daha çok yeniliğe ve değişime açık olmayı benimsedikleri şeklinde bir değerlendirme yapılabilir. Eğitim ve çalışma hayatının birbiriyle bağlantılı olduğunu dikkate alırsak durumu şöyle yorumlayabiliriz:

Kadının eğitim düzeyi yükseldikçe çalışacağı işlerin kalitesi de artmaktadır. Eğitim düzeyi düşük kadınlar ancak beden gücüne dayalı işlerde çalışma imkânına sahiptir. Bu durum kadının beraberinde ev ve çocuk sorumluluğunu yürütmesinde de zorluk yaratmaktadır (Tokgöz, 2007). Üstelik az ücret aldığı için aile bütçesine az katkıda bulunabilmektedir. Eğitim düzeyi arttıkça daha güvenli ve beceriye dayalı işlerde çalışmaktadır. Bu durum eşinin eşitlikçi tutumu benimsemesine zemin hazırlamış olabilir. Kuzgun ve Sevim (2004) tarafından yapılan araştırmada “dini yönelimle, kadınların çalışmasına yönelik tutumlar arasında bir ilişki var mıdır” sorusuna yanıt aranmıştır. Araştırma sonuçlarına göre, eğitim düzeyi yükseldikçe kadının çalışmasına yönelik tutumun olumlu yönde arttığı bulunurken dini yönelim düzeylerinin azaldığı görülmüştür. Araştırma verilerimiz Kuzgun ve Sevim’in (2004) çalışmasındaki bulgularla paralellik içermektedir.

Değişkenler arasındaki ilişki ve etkileşim durumunu belirlemek için yapılan çoklu regresyon analizi sonuçları, “*dindarlık*” değişkenlerinin *toplumsal cinsiyet rolü tutumları* üzerinde etkili olduğunu, aralarında ilişki bulunan *bağımlı* değişkenlerin sayısına göre güdüsel dindarlığın prososyallik boyutunun ilk sırada geldiğini ve sorgulanan toplumsal cinsiyet rollerine ilişkin tutumlar üzerinde *negatif* yönde *güçlü ve manidar* etkiye sahip olduğu anlaşılmaktadır.

İkinci sırada gelen *öznel dindarlık algısı* değişkeninin ise, 3 boyuttaki cinsiyet rolü tutumları üzerinde etkili olduğu, buna karşılık *evlilikte cinsiyet rolü* boyutunda manidar bir etkisi bulunmadığı da anlaşılmaktadır.

Katılımcıların genel güdüsel dindarlık eğilimleri ile *toplumsal cinsiyet rolü tutumları* arasında manidar ilişki bulunmamasının nereden kaynaklandığı sorusuna cevap vermek ya da bu hususta yorum yapmak oldukça zor görünmektedir. Bununla beraber eğer bir spekülasyon sayılmaz ise şöyle bir değerlendirme yapmak mümkündür. *Evlilikte cinsiyet rolü* boyutunu tanımlayan veya sorgulayan sorulara verilen tepkiler söz konusudur. Bu bağlamda bir yandan “*evlilikte erkeğin öğrenim düzeyi kadından yüksek olmalı, erkekler statüsü yüksek olan mesleklerde çalışmalı, evlilikte erkeğin yaşı kadından büyük olmalı ve ailede erkek çocuğun öğrenim görmesine öncelik tanınmalı*” gibi görüşlere katılıp katılmama konusunda bir tereddüt söz konusu olabilir. Diğer yandan ise bizim kültür ve medeniyetimizde yaygın kabul gören ve hâlâ etkili olan dinî-ahlâkî değerlerden kaynaklanan sosyo-kültürel değer yargılarının görünmez bir etkisi de söz konusu olabilir.

KAYNAKÇA

- APAYDIN, H. (2010). “Münchener Güdüsel Dindarlık Envanteri: Boyutsal Kontrol ve Denetim”, *Dinbilimleri Akademik Araştırma Dergisi*, S. 10(2), s. 287-312
- AYTEN, A. (2006). *Psikoloji ve Din, Psikologların Din ve Tanrı Görüşleri*, İstanbul: İz Yayıncılık.
- AYTEN, A. (2012). *Tanrıya Sığınmak*, İstanbul: İz Yayınları.
- BERGER, P.L. (1995). “Dini Kurumlar”, Çev: A. Çiftçi, *Dokuz Eylül Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S. 9
- CORTESE, A. J. (1988). “The Interpersonal Approach To Morality: A Gender And Cultural Analysis”, *The Journal Of Social Psychology*, S. 129(4), 429-441
- ÇETİN, Ü.F. (2010). *Ortaöğretim Düzeyi Gençlerde Dindarlık-Empati İlişkisi*, Yayınlanmamış Yüksek Lisans Tezi, Isparta: Süleyman Demirel Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- ÇUHADAROĞLU, F. (1985). *Gençlerde Benlik Saygısı ile İlgili Bir Araştırma*, XXI. Ulusal Psikiyatri ve Nörolojik Bilimler Kongresi Bilimsel Çalışmaları.
- ÇUHADAROĞLU, F. (1986). *Adolesanlarda Benlik Saygısı*, Yayınlanmamış Uzmanlık Tezi, Ankara: Hacettepe Üniversitesi. Tıp Fakültesi Psikiyatri Bölümü.
- DİREK, Z. (2009). “Simone de Beauvoir: Abjeksiyon ve Eros Etiği”, *Cogito. (Bahar)*, İstanbul YKY: S.58
- DÖKMEN, Z.Y. (2004). *Toplumsal Cinsiyet*, İstanbul: Sistem Yayıncılık.

- ERSOY E. (2009). "Cinsiyet Kültürü İçerisinde Kadın ve Erkek Kimliği" (Malatya Örneği), Elazığ: Fırat Üniversitesi Sosyal Bilimler Dergisi, S.19(2), s. 209-230
- ERSÖZ A. (1999). *Cinsiyet Rollerine İlişkin Beklenti, Tutum, Davranışlar Ve Eşler Arası Sorumluluk Paylaşım*, Ankara: Kültür Bakanlığı, s.28-38
- GLOCK C.Y. (1998). *Dindarlığın Boyutları Üzerine*, Konya: Din Sosyolojisi, (çev. M. Emin Köktaş).
- GÖKTUNA Z. S. (2007). *Çözüm Odaklı Kısa Terapi Tekniğinin Alt Sosyo Ekonomik Seviyedeki Kadınların Geleceğe Umut ile Bakabilme ve Boyun Eğici Davranışlarına Etkisinin İncelenmesi*, İstanbul: Maltepe Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yüksek Lisans Tezi.
- GÜNAY, Ü. (2006). *Dindarlığın Sosyolojisi*, *Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi*, Adana: (eds. Ünver Günay-Celaleddin Çelik), s.22
- Güzel, E.(2014). "Toplumsal Cinsiyete Dayalı Ayrımcılık ve Medyanın Rolü", *Global Media Journal: TR Edition*, S.4 (8)
- KİMTER, N.(2008). *Benlik Saygısı ve Dindarlık İlişkisi*, Doktora Tezi, Bursa: Uludağ Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü.
- KİRMAN, M. A. (2004). *Din Sosyolojisi Terimleri Sözlüğü*, İstanbul: Rağbet Yayınları.
- KOÇ, M. & Bayraktar B. & Çolak, T.S. (2010). "Üniversite Öğrencilerinde Boyun Eğme Davranışlarının Çeşitli Değişkenler Açısından İncelenmesi", *Sosyal Bilimler Enstitüsü Dergisi*, S.28(1), s. 266
- KÖKTAŞ M.E. (1993). *Türkiye'de Dini Hayat*, İstanbul: s.62-67
- KÖKTAŞ, M. E. (1993). *Türkiye'de Dini Hayat, İzmir Örneği*, İstanbul: İşaret Yayınları.
- KÖSE, A. , Ayten, A. (2012). *Din psikolojisi*, İstanbul: Timaş Yayınları.
- KURT, A. (2009). "Dindarlığı Etkileyen Faktörler", Bursa: *Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi*, S.18(2)
- MEHMEDOĞLU, A.U. (2004). "*Kişilik ve Din*", İstanbul: Dem Yayınları, s.30-31.
- OKUMUŞ, E. (2003). *Toplumsal Değişme ve Din*, İstanbul: İnsan Yayınları.
- SAVAŞIR I. & Şahin N.H. (1997). *Boyun Eğici Davranışlar Ölçeği*, Bilişsel-Davranışçı Terapilerde Değerlendirme: Sık Kullanılan Ölçekler, Ankara: Özyurt Matbaacılık.
- STARK, R. & Glock C.Y. (1976). "*Dimension of Religious Commitment*", (ed. Roland Robertson), New York: Sociology of Religion, s. 253-256
- SOKOLOFF, N. (1980). *Between Money And Love: The Dialectics Of Women's Home And Market Work*, Praeger.
- SUBAŞI N. (2000). *Gündelik Hayat ve Dinsellik*, İstanbul: İz Yayınları.
- SUBAŞI N. (2002). "Türkiye Dindarlığı, Yeni Tipolojiler", *İslamiyat Dergisi*, S.5 (4)
- TAŞ, K. (2006). *Dindarlığın Kriterleri Üzerine Tipolojik Bir Araştırma*, Adana: Dindarlığın Sosyo-Psikolojisi, (eds. Ünver Günay-Celaleddin Çelik).
- TOLUNAY, A. (2001). "*The Relationship Between Religiosity, Dogmatism And Moral Reasoning*", Unpublished MA Thesis, İstanbul: Boğaziçi University.
- UYSAL V. (2001). "Günümüz Türk Toplumunda Dinsellik ve Kadın/Erkek Aleyhtarı Tutumlar" İstanbul: *MÜİF Dergisi*, S.20
- UYSAL V. (2006). *Türkiye'de Dindarlık ve Kadın*, İstanbul: Çamlıca Yayınları.
- ÜŞÜR, S. (1991). *Din, Siyaset ve Kadın*, Alan yayıncılık.
- YAPICI, A. (2013). *Kadın ve Din*, Adana: Karahan Kitabevi.
- YILDIZ, M. (2001). "Dindarlığın Tanımı ve Boyutları Üzerine Psikolojik Bir Çalışma", *Tabula Rasa*, s.1 (Ocak-Nisan).
- YILDIZ, M. (2006). *Ölüm Kaygısı ve Dindarlık*, İzmir: İzmir İlahiyat Vakfı Yayınları.
- YILMAZ, H. (2002). "Türk Müslümanlığı, Dindarlık ve Modernlik", *İslamiyat Dergisi*, S.5 (4), s.62- 63
- ZEYNELOĞLU, S. ve Terzioğlu F. (2011) "Toplumsal Cinsiyet Rollerini Tutum Ölçeğinin Geliştirilmesi ve Psikometrik Özellikleri", *Hacettepe Üniversitesi Eğitim Fakültesi Dergisi (H. U. Journal of Education)* S.40, s.409-420